

بررسی نقش حجاب بر عزت نفس و پیشرفت تحصیلی دانشجویان دختر دوره کارشناسی دانشگاه تهران

در سال تحصیلی ۱۳۸۵-۱۳۸۶

غلامرضا فدایی*

محمود خسروجردی**

عظیم رضوی صوفیانی***

تاریخ دریافت مقاله ۸۷/۲/۱۰

تاریخ تأیید مقاله ۸۷/۵/۲۰

چکیده:

هر عملی که افراد جامعه انجام می‌دهند، در نگاه کلان بر اجتماع اثر مستقیم دارد. جامعه از خانواده که واحد کوچک اجتماعی است تشکیل می‌شود. همانگونه که رفتار فرد در جامعه موثر است، اشخاص نیز از اجتماع و قوانین آن تاثیر می‌پذیرند. حجاب علاوه بر آثار شخصی و شخصیتی، دارای آثار اجتماعی است. حجاب و عفاف به عنوان دو ارزش در جامعه بشری و به‌ویژه جوامع اسلامی مطرح بوده است. هدف از این تحقیق، بررسی نقش حجاب در عزت نفس (Self esteem) و پیشرفت تحصیلی دانشجویان دختر دوره کارشناسی دانشگاه تهران بود. بدین منظور تعداد ۱۶۰ دختر دانشجو شامل ۸۰ دختر دانشجو باحجاب کامل (چادری) و ۸۰ دختر دانشجو باحجاب نسبی از بین کلیه دانشجویان دختر مقطع کارشناسی دانشگاه تهران به صورت تصادفی انتخاب شدند. روش پژوهش، توصیفی و از نوع همبستگی است. ابزار مورد استفاده در این پژوهش مقیاس ۳۵ سوالی «کوپر اسمیت» برای ارزیابی عزت نفس است و میانگین معدل‌های ترم‌های تحصیلی به عنوان نمره پیشرفت تحصیلی در نظر گرفته شده است. نتایج حاصل از اجرای هر دو مقیاس و تحلیل آنها با استفاده از آزمون t و آزمون همبستگی «پیرسون»، رابطه معنادار بالایی را بین متغیرهای حجاب و عزت نفس در دانشجویان دارای حجاب کامل (چادر) و حجاب نسبی نشان داد اما در ارتباط با حجاب و پیشرفت تحصیلی این معناداری چشمگیر نبود. علاوه بر آن، رابطه مثبت و معناداری میان عزت نفس و پیشرفت تحصیلی دانشجویان دختر دانشگاه تهران مشاهده شد.

کلید واژگان: حجاب، عزت نفس، پیشرفت تحصیلی، دانشجویان دختر، دانشگاه تهران

* مدیر گروه و عضو هیئت علمی کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تهران E-mail: gjadaie@yahoo.com

** کارشناس ارشد اطلاع‌رسانی - پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران (ایرانداک) E-mail: khosro@iranodoc.ac.ir

*** دانشجوی کارشناسی ارشد ادیان و عرفان دانشگاه تهران E-mail: azime_razaviany@yahoo.com

مقدمه:

حجاب و عفاف از ارزنده‌ترین نموده‌های فرهنگی، اجتماعی در تمدن ایرانی اسلامی می‌باشد که پیشینه آن به قبل از ورود اسلام می‌رسد، اما در فرهنگ اسلامی به اوج تعالی و منتهای ارزش و اعتبار خود می‌رسد. حجاب و عفاف به عنوان دو ارزش در جامعه بشری و به ویژه جوامع اسلامی مطرح بوده است. همواره این دو واژه در کنار هم به کار برده می‌شوند و در نگاه اول به نظر می‌آید هر دو به یک معنا باشند اما با جست و جو در متون دینی و فرهنگنامه‌ها به نکته قابل توجهی می‌رسیم و آن تفاوت این دو واژه است. در برخی کتب حجاب را اینگونه تعریف کرده‌اند: «الحجاب، المنع من الوصول»، حجاب یعنی آنچه مانع رسیدن می‌شود.

حجب و حجاب هر دو مصدر و به معنای پنهان کردن و منع از دخول است و به عنوان شاهد مثال آیه ۵ «و من بیننا و بینک حجاب»، از سوره مبارکه فصلت را ذکر کرده‌اند. در دیگر کتاب‌های لغت حجاب را به معنای پرده آورده و نوشته‌اند: «امراه محجوبه»، زنی که پوشانیده است. با توجه به معانی ذکر شده در می‌یابیم حجاب امری ظاهری و در ارتباط با جسم است، اگرچه این پوشش برخاسته از اعتقادات و باورهای درونی افراد است ولی ظهور مادی و طبیعی دارد؛ یعنی پوشش ظاهری افراد و به‌ویژه زنان را حجاب می‌گویند که مانع از نگاه نامحرم به آنان می‌شود. عفاف نیز دارای معانی گوناگونی است که در مجموع تعریف کاملی را به ما خواهد داد. از مجموع معانی ذکر شده برای حجاب و عفاف می‌توان نتیجه گرفت که عفاف نوعی حجاب درونی است که انسان را از گناه باز می‌دارد.

آثار اجتماعی حجاب

هر عملی که افراد جامعه انجام می‌دهند، در نگاه کلان بر اجتماع اثر مستقیم دارد زیرا جامعه از خانواده که واحد کوچک اجتماعی است تشکیل می‌شود و همانگونه که رفتار فرد در جامعه موثر است، اشخاص نیز از اجتماع و قوانین آن تاثیر می‌پذیرند. حجاب علاوه بر آثار شخصی و شخصیتی، دارای آثار اجتماعی است. جامعه‌ای که در آن بانوان باحفظ حدود و حقوق دیگران ظاهر می‌شوند و موجب تلطیف روح و جسم هم‌نوعان خود شده

و محیط آرام و امنی را برای جوانان فراهم سازند، به سوی سعادت و سلامت روانی پیش خواهد رفت. اگر زنان جامعه باحجاب باشند، هم مردان از نظر طهارت روح و جسم سالم می‌مانند و هم در جامعه، سلامت خانوادگی حفظ خواهد شد و محیط خانواده تحت تاثیر خودنمایی‌های عده‌ای از زنان بدحجاب و بی‌حجاب قرار نمی‌گیرد و هم مراکز اجتماعی مثل اداره‌ها و بیمارستانها و... در کمال سلامت رفتاری خواهند بود و بزهکاری‌های اجتماعی به حداقل خواهد رسید. از روزی که حجاب دچار تغییر و تحول شد و آزادی‌های تعریف نشده در جامعه ما پا گرفت، سطح طلاق به حد نگران‌کننده‌ای بالا رفته و میزان ازدواج رو به کاهش نهاده است و این جزء آثار اجتماعی بی‌حجابی است که جامعه را در درازمدت به ورطه هلاکت می‌رساند. البته آثار مثبت حجاب و پیامدهای منفی بی‌حجابی به اینجا ختم نمی‌شود. وقتی که به صحنه تفکرات عالم نگاه می‌کنیم و بینش اسلام را مشاهده می‌نماییم، به روشنی در می‌یابیم که جامعه بشری هنگامی خواهد توانست نسبت به مساله زن و رابطه زن و مرد، سلامت و کمال مطلوب خود را پیدا کند که دیدگاه‌های اسلام را بدون کم و زیاد و بدون افراط و تفریط درک و کوشش نماید آن را ارائه کند. اسلام می‌خواهد که رشد فکری، اجتماعی، سیاسی، علمی و بالاتر از همه فضیلتی و معنوی زنان به حد اعلا برسد و وجودشان برای جامعه و خانواده بشری حد اعلای فایده و ثمره را داشته باشد. همه تعالیم اسلام از جمله مساله حجاب، بر این اساس است. مساله حجاب به معنی منزوی کردن زن نیست بلکه به معنای جلوگیری از اختلاط و آمیزش بی‌قید و شرط زن و مرد در جامعه است. این اختلاط به ضرر جامعه و به ضرر زن و مرد و بخصوص به ضرر زن است. حجاب به هیچوجه مزاحم و مانع فعالیت‌های سیاسی، اجتماعی و علمی نیست.

ضرورت طرح حجاب از جانب مکتب اسلام

طرح مؤکدانه حجاب از طرف مکتب ارزشمند اسلام، بیانگر آن است که حضو زن را پذیرفته و برای سلامت حضور، حجاب را مطرح می‌نماید. پس جان حجاب، حضور مثبت و سازنده زن است و آن قدر این حضور شایسته نزد خدای متعال پسندیده است که فریضه بی بدیل نماز را برای زنان، با لباس حضور اجتماعی قرین

علايق، ميزان خود ارزشمندی و حرمت‌دهی به خویشتن، نوعی همگامی با استعدادها و توان ذهنی دارد، به طوری که فرد وقتی ارزش و اهمیت خود را دریابد و ابراز دارد، در حقیقت استعدادش را ظاهر ساخته است. تحقیقات نشان می‌دهد که بسیاری از دانش‌آموزان در توجیه موفقیت‌ها و شکست‌ها، قضاوت منطقی ندارند، به گونه‌ای که نتایج رفتارهای خود را به عوامل بیرون از خود اسناد می‌دهند و در خویشتن کمتر نشانه‌هایی از ارزشمندی و توانایی را می‌جویند. اینان به نوعی «درماندگی آموخته» رسیدند و بر این باورند که توانایی؛ عامل موفقیت نیست و شکست را نمی‌توان با تلاش جبران کرد. پژوهش‌های مربوط به عزت نفس مؤید این اندیشه است که هر شخص دارای یک «تصور از خود» و یک «تصور آرمانی» است، که همگرایی بین دو تصور، خود به منزله شاخص عزت نفس و یکی از ویژگی‌های مهم شخصیت است که بر جوانب گوناگون زندگی از جمله پیشرفت تحصیلی تاثیر می‌گذارد.

دست‌یافته‌های تحقیقات نشان می‌دهد که بین عزت نفس پایین و خجالتی بودن، شکل تعاملات اجتماعی، آسیب‌پذیری، حساس بودن نسبت به طرد، طرد دیگران، توجه به عیوب دیگران، رفتار خود مغلوبی، پیشرفت ضعیف و نمرات کمتر در مدرسه، پیشرفت شغلی کمتر و ناراضی‌تری از شغل و در نهایت مشکلات روانی چون اضطراب، افسردگی، الکلیسم، روان‌رنجوری، اسکیزوفرنی رابطه وجود دارد. بدیهی است برای مطالعه هر سازه روان‌شناختی از جمله عزت نفس باید اطلاعاتی را فراهم کنیم. این امر از طریق آزمون‌های شخصیت و روش‌های اندازه‌گیری امکان‌پذیر است. اندازه‌گیری در هر زمینه، اطلاعاتی را درباره خصیصه معین فراهم می‌سازد که اغلب برای پیش‌بینی پدیده‌های مربوط به آن خصیصه مفید واقع می‌شود. هدف از اندازه‌گیری همواره کسب اطلاعات درباره خصیصه‌های اشیاء، ارگانیزم یا رویدادهاست.

پیشینه پژوهش

ارتباط بین متغیرهای پیشرفت تحصیلی و عزت نفس، برخلاف متغیر حجاب از جمله موضوعاتی است که توجه بسیاری از پژوهش‌ها را به خود جلب کرده است. تصور غالب این

و همراه خواسته است. می‌توان گفت: حجاب «حق زنان» است و «حد مردان».

زنان با حجاب به حق خود می‌رسند و مردان با حجاب حد خود را می‌یابند. حجاب از فطری‌ترین قوانینی است که کاملاً بر تکوین و طبیعت زن و با تکامل و تعالی او توافق دارد. متأسفانه این امر، در چرخه «بد دفاع کردن دوستان» و «خوب کوبیدن دشمنان» قرار گرفته است. این بی‌اعتنایی در محیط‌های علمی که بیشترین مسئولیت را در تبیین و تحکیم حجاب دارند، نشانگر آن است که برای تفهیم علمی و برای تمرین عملی، بخصوص برای دختران دانش‌آموز و دانشجو در محیط‌های تحصیل، نه تنها اقدامات در خوری انجام نشده است؛ بلکه برعکس کارهای صادره از کج فهمی و بدسلیقگی مسئولان، مثل نشان دادن عبور و مرور زنان مجرم و متهم با چادر، و ابلاغ بخشنامه‌هایی جهت ظاهر شدن زنان با چادر آن هم از روی اجبار نه تربیت آنان به ویژه در محیط‌های علمی، همچنان جاری و ساری است. می‌توان به این چرخه، این را هم اضافه کرد که عده‌ای هوشمندانه تفاوت و یا تضاد آنچه را که اعلام می‌کنیم با آنچه را که دنبال می‌کنیم می‌یابند و زبان به اعتراض می‌گشایند که، شما حفظ کرامت زن را که سخن درستی است به خوبی دنبال نمی‌کنید، زیرا وقتی از حجاب و لزوم آن برای زن سخن می‌گویید، شأن زن را تا عرش بالا می‌برید و حریم و عزتش را تعریف می‌کنید؛ اما وقتی همین زن با مشکل جدی حقوقی و اجتماعی مواجه می‌شود و گذرش به قانون می‌افتد باید برای کمترین احقاق حق، در دالان دادگاه و قانون، نالان بماند، زبان ببیند و زبان ببندد.

عزت نفس (Self esteem)

عزت نفس به‌عنوان شاخص برای سلامت روانی از اهمیت ویژه‌ی برخوردار است که کاهش آن می‌تواند سلامت روانی را به خطر اندازد. منظور از آن میزان ارزشی است که شخص برای خود قائل است. زمانی که خود ادراک شده و خودآرمانی با هم همتراز باشند؛ فرد از عزت نفس بالایی برخوردار خواهد بود و اگر فاصله این دو از هم زیاد باشد عزت نفس فرد پایین می‌آید. عزت نفس را می‌توان شاخص استفاده از توانایی‌ها دانست که نیروی انگیزشی لازم را برای انجام فعالیت‌ها فراهم می‌آورد. رغبت‌ها،

پژوهش‌ها بر این است که عزت نفس با انگیزه پیشرفت ارتباط نزدیکی دارد.

مجدیان (۱۳۸۰) به بررسی رابطه بین نگرش مذهبی، نوع منبع کنترل و عزت نفس در بین دانشجویان ورودی دانشگاه تربیت معلم پرداخت. به این منظور به شکل تصادفی از بین رشته‌های تحصیلی، ۸ رشته انتخاب شد و برای بررسی رابطه ۳ متغیر مورد نظر ۳ پرسشنامه نگرش سنج مذهبی، منبع کنترل «لونسون» و عزت نفس «کوپر اسمیت» بر روی ۳۵۶ نفر (۱۷۵ پسر و ۱۸۱ دختر) اجرا شد. برای بررسی آماری یافته‌ها با روش ضریب همبستگی «پیرسون»، نتایج به دست آمده نشان داد که بین ۳ متغیر پژوهش رابطه معناداری وجود دارد. برای بررسی تاثیر جنسیت بر متغیرها، میانگین دو جنس در هر متغیر با استفاده از آزمون t مورد مقایسه قرار گرفت که نتایج نشانگر این است که دختران دانشجوی در هر ۳ متغیر نگرش مذهبی، عزت نفس و منبع کنترل درونی نمره بالاتری از پسران دانشجوی کسب کرده بودند و در نهایت رگرسیون چند متغیره جهت بررسی پیش‌بینی کنندگی نگرش مذهبی برای دو متغیر دیگر اجرا شد که نتایج بیانگر تاثیر عزت نفس و منبع کنترل درونی بر نگرش مذهبی است. نتایج به دست آمده براساس ادبیات تحقیق مورد نقد و بررسی قرار گرفته است.

امینی (۱۳۸۰) هدف از انجام پژوهش خویش را بررسی نقش خودکارآمدی، خودتنظیمی و عزت نفس در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان سال سوم دبیرستان (رشته علوم تجربی) دانسته است. در این پژوهش خودکارآمدی، خودتنظیمی و عزت نفس به عنوان متغیرهای پیش بین و پیشرفت تحصیلی به عنوان متغیر ملاک محسوب می شوند. نمونه تحقیق شامل ۵۰۰ نفر دانش آموز دختر و پسر (۳۰۰ نفر دختر و ۲۰۰ نفر پسر) سال سوم علوم تجربی بودند که در سال تحصیلی ۸۲-۱۳۸۱ در دبیرستان‌های شهر کرد مشغول به تحصیل بودند. نمونه تحقیق با استفاده از روش نمونه گیری خوشه ای چند مرحله ای انتخاب گردید. نتایج به دست آمده در این تحقیق نشان داد که در کل نمونه هر ۳ متغیر خودکارآمدی، خود تنظیمی (راهبردهای شناختی و فراشناختی) و عزت نفس با پیشرفت تحصیلی رابطه مثبت و معناداری دارد. خودکارآمدی نیز با خود تنظیمی و

عزت نفس رابطه مثبت و معناداری دارد. همچنین برای تعیین سهم هر یک از متغیرهای پیش بینی در تعیین متغیر ملاک از روش رگرسیون استفاده شد. نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که ۰/۱۱۹ از واریانس پیشرفت تحصیلی به وسیله خودتنظیمی تبیین می‌شود و ۰/۰۲۱ توسط خودکارآمدی تبیین می‌گردد. عزت نفس به علت تبیین واریانس‌اش به وسیله دو متغیر دیگر سهم مستقلی در تبیین واریانس پیشرفت تحصیلی ندارد. در یافته‌های جانبی این تحقیق رابطه هر یک از متغیرهای پیش بین با متغیر ملاک به تفکیک جنسیت مشخص گردید که نتایج نشان داد هر سه متغیر خودکارآمدی، خودتنظیمی و عزت نفس در گروه پسران به صورت مثبت و معناداری با پیشرفت تحصیلی رابطه داشته است. در گروه دختران؛ خودکارآمدی و خودتنظیمی با پیشرفت تحصیلی رابطه مثبت و معناداری داشته است اما عزت نفس رابطه معناداری نداشته است.

سهرابی و مدرس موسوی (۱۳۷۸) به بررسی مقایسه‌ای سطح عزت نفس بین دانشجویان رشته‌های پزشکی، فنی و حقوق دانشگاه تهران پرداخته‌اند. این تحقیق بر روی ۵۰۳ نفر از دانشجویان پزشکی فنی و حقوق و ورودی‌های سال ۱۳۷۶ دانشگاه تهران در تابستان سال ۷۸ انجام گرفت. هدف از انجام این طرح بررسی مقایسه‌ای سطح عزت نفس بین سه گروه دانشجویان ممتاز در حال تحصیل کشور در سه رشته پزشکی، فنی و حقوق می باشد و همچنین ارتباط عزت نفس با عوامل جمعیت شناختی از قبیل سن جنس، نوع رشته تحصیلی، نوع سهمیه قبولی، میزان تحصیلات خانواده، سطح اقتصادی خانواده، سابقه بیماری‌های جسمی و روانی و ... از جمله دیگر اهداف بود. جهت اندازه گیری عزت نفس از آزمون عزت نفس «کوپر اسمیت» استفاده شده است. پس از تکمیل پرسشنامه‌های عزت نفس و اطلاعات جمعیت شناختی توسط دانشجویان و انجام تجزیه تحلیل‌ها و کاربست آزمون‌های آماری، نتایجی که حاصل شد بدین قرار بود که عزت نفس خانم‌ها و افراد مجرد دانشجویان فنی و پزشکی به ترتیب بیشتر از آقایان متأهل و دانشجویان حقوق بود. در رشته حقوق، افراد دارای سهمیه ایثارگران عزت نفس بیشتری نسبت به افراد دارای سهمیه مناطق داشتند و در رشته‌های پزشکی و فنی این امر برعکس بود. در کسانی که پدرانشان فوت کرده بودند

داده شد. داده های بدست آمده مناسب با فرضیه های تحقیق از طریق نرم افزار "SPSS با استفاده از آزمون ضریب همبستگی، ANOVA و t مورد تحلیل قرار گرفتند. نتایج بیانگر این بوده است که بین ترس از موفقیت و انگیزش پیشرفت، بین عزت نفس و انگیزش پیشرفت و بین ترس از موفقیت و عزت نفس رابطه معناداری وجود دارد.

پورسینا (۱۳۸۲) در پژوهش خویش به بررسی و مقایسه عزت نفس، افسردگی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پسر خانواده های طلاق و عادی در مقطع راهنمایی شهر تهران پرداخت. هدف این تحقیق، بررسی این سوال اصلی است که آیا بین سطح عزت نفس، افسردگی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان خانواده های طلاق و عادی تفاوت معناداری وجود دارد؟ برای پاسخ به این سوال، از جامعه آماری دانش آموزان مقطع راهنمایی مدارس دولتی پسرانه شهر تهران، ۹۶ دانش آموز از خانواده های طلاق و ۹۶ دانش آموز از خانواده های عادی که از نظر سطح تحصیلات پدر و مادر و پایه تحصیلی با دانش آموزان خانواده های طلاق همتا شده بودند به صورت تصادفی از مناطق ۲، ۶، ۸ و مناطق نوزده گانه آموزش و پرورش شهر تهران انتخاب شدند. نتایج نشان می دهد که بین عزت نفس و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان خانواده های طلاق و عادی تفاوت معناداری وجود دارد. در مورد سطح افسردگی، تفاوت معناداری بین دانش آموزان خانواده های طلاق و عادی مشاهده نشد.

حسینی (۱۳۸۲) در پژوهشی به بررسی قدرت پیش بینی کنندگی عزت نفس توسط رشد خود، شیوه های فرزندپروری و جنسیت، در مقطع پیش دانشگاهی شهرستان شیراز پرداخت. این پژوهش به دنبال آن بود که کدام یک از متغیرهای رشد خود، شیوه های فرزندپروری و جنسیت، قدرت پیش بینی کنندگی بیشتری برای عزت نفس دارند. به همین منظور از مقیاس عزت نفس «کوپراسمیت»، پرسشنامه محیط خانوادگی نقاشیان، و آزمون تکمیل جمله «لوینگر» و «وسلر» استفاده شده است. جامعه آماری شامل تمامی دانش آموزان دختر و پسر مقطع پیش دانشگاهی شهر شیراز در سال تحصیلی ۸۱-۸۰ می باشد. حجم نمونه ۲۴۰ نفر بوده است. نتایج حاکی از آن است که بعد سردی و گرمی از قدرت پیش بینی مثبت و معناداری برای عزت

عزت نفس کمتر بود. با افزایش تعداد فرزندان و با نزول رتبه فرزندی عزت نفس کاهش می یافت. با بالا رفتن سطح تحصیلات و سواد خانواده عزت نفس افزایش و با پایین آمدن آن کاهش می یافت. با بهبود وضعیت اقتصادی عزت نفس بالا می رفت. با بروز اتفاقات خوشحال کننده عزت نفس افزایش و با اتفاقات ناراحت کننده عزت نفس کاهش می یابد. با بروز بیماری های جسمی و روانی در فرد و حتی در خانواده عزت نفس کاهش می یابد و با درمان آنها افزایش می یابد.

ترکاشوند (۱۳۸۰) در یک مطالعه نیمه تجربی به بررسی تاثیر گروه درمانی آموزشی بر میزان عزت نفس دختران نوجوان پرداخته است. بدین منظور ۷۱ دختر نوجوان ۱۳-۱۵ ساله از مدارس راهنمایی شهرستان دورود از طریق نمونه گیری تصادفی خوشه ای انتخاب شدند. سپس آنها به دو گروه آزمون و شاهد تقسیم شدند (۳۵ نفر گروه آزمون و ۳۶ نفر گروه شاهد). عزت نفس نوجوانان اندازه گیری شد. سپس، برنامه گروه درمانی آموزشی در ۱۰ جلسه برای نوجوانان برگزار شد. میزان عزت نفس بلافاصله بعد از اجرای جلسات طراحی شده اندازه گیری شد. نتایج مطالعه نشان داد که برنامه گروه درمانی آموزشی می تواند میانگین درجه عزت نفس را در گروه آزمون نسبت به گروه شاهد افزایش دهد. در نتیجه آزمون t مستقل با فرضیه پژوهش «میزان عزت نفس دختران نوجوانی که در برنامه گروه درمانی آموزشی شرکت می کنند (گروه آزمون) نسبت به دختران نوجوانی که در برنامه گروه درمانی آموزشی شرکت نمی کنند (گروه شاهد) افزایش می یابد» را تایید می کند. بنابر نتایج بدست آمده می توان گفت که استفاده از برنامه گروه درمانی آموزشی باعث افزایش میزان عزت نفس دختران نوجوان و بهبود بهداشت روانی می شود.

نعیمی (۱۳۸۳) به بررسی رابطه ترس از موفقیت، عزت نفس و انگیزش پیشرفت پرداخته که بدین منظور، در بین ۳۴۲ نفر از دانشجویان شاغل به تحصیل در سال تحصیلی ۸۳-۱۳۸۲ دانشکده پیراپزشکی به روش نمونه گیری طبقه ای تصادفی از رشته های علوم آزمایشگاهی، مدارک پزشکی، اتاق عمل، هوشبری و تکنولوژی پرتو ۱۸۲ نفر (۱۱۶ دختر ۶۶ پسر) انتخاب و سه پرسشنامه انگیزش پیشرفت «هرمنس»، عزت نفس «کوپر اسمیت» و ترس از موفقیت «گود» به هر یک از دانشجویان

نفس در کل گروه مورد پژوهش برخوردار است اما متغیرهای رشد خود و جنسیت در گروه مذکور دارای قدرت پیش‌بینی معناداری برای عزت نفس نیست. در گروه پسران نیز بعد سردی و گرمی دارای قدرت پیش‌بینی منفی و معناداری برای عزت نفس بوده اما رشد خود، دارای قدرت پیش‌بینی معناداری برای عزت نفس نبوده است. در گروه دختران، هیچ‌کدام از متغیرهای رشد خود، سردی و گرمی و کنترل آزادی دارای قدرت پیش‌بینی عزت نفس نبوده است.

کاتبی (۱۳۸۰) در پایان‌نامه خود به بررسی و مقایسه عزت نفس، منبع کنترل، افسردگی، و اضطراب بین دانش‌آموزان ناتوان در یادگیری و دانش‌آموزان عادی ۸ تا ۱۱ ساله پرداخته است. این پژوهش بر روی دو گروه ۳۰ نفری از دانش‌آموزان پسر دوره ابتدایی با دامنه سنی ۸ تا ۱۱ سال اجرا گردید. آزمودنی‌های این پژوهش از نظر هوش، و سطح تحصیلات والدین با یکدیگر هم‌تا گردیدند. برای سنجش سازه‌های فوق، از آزمون عزت نفس «کوپراسمیت»، آزمون منبع کنترل «نویکی - استریکلند»، آزمون افسردگی کودکان «CDS-A»، و آزمون اضطراب «اسپیلبرگر»، و جهت سنجش هوش برای هم‌تاسازی دو گروه، از مقیاس «وکسلر» کودکان WISC-R استفاده گردید. نتایج نشان داد که بین دو گروه کودکان ناتوان در یادگیری و عادی، از نظر عزت نفس، منبع کنترل و اضطراب کل و اضطراب صفت (خصیصه‌ای) تفاوت معناداری وجود دارد. در حالی که از نظر افسردگی بین دو گروه، تفاوت معناداری مشاهده نشد.

طادی (۱۳۷۸) در پایان‌نامه خود به بررسی ارتباط عزت نفس و میزان فراگیری مهارت‌های مراقبت از خود در نوجوانان پسر ۱۱ تا ۱۵ ساله مبتلا به فلج مغزی در مرکز بهزیستی کودکان و نوجوانان استان تهران پرداخته است. پژوهش وی یک مطالعه نیمه تجربی است و جامعه پژوهش وی کلیه نوجوانان پسر مبتلا به فلج مغزی در مرکز یاد شده است. نمونه پژوهش

به طور انتخابی به تعداد ۲۸ نفر با توجه به معیارهای انتخاب نمونه برگزیده شدند که یکی از فاکتورهای این انتخاب میزان عزت نفس واحدها بر اساس آزمون «کوپراسمیت» بوده است. از این ۲۸ نفر ۱۴ نفر دارای عزت نفس بالا و ۱۴ نفر دارای عزت نفس پایین بودند. سپس چک لیست مراقبت از خود یکی قبل از آموزش مهارت‌های مراقبت از خود و یکی بعد از اجرای برنامه آموزشی مورد بررسی قرار گرفته شده است. نتایج نشان داد که عزت نفس نقشی در فراگیری مهارت تغذیه ندارد در حالی که در حیطه‌های دیگر و در کل، عملکرد مراقبت از خود این تفاوت معنادار بود. یعنی گروهی که عزت نفس بالاتری دارد میزان فراگیری بیشتری را از خود نشان خواهد داد که فرض پژوهش تحقق می‌یابد.

اما در مورد متغیر حجاب می‌توان به پژوهش‌هایی با عنوان نقدی بر ماده (۶۳۸ ق.م.ا.) در جرم‌انگاری بدحجابی (هاشمی، ۱۳۸۶)، تأملی در چگونگی الزام پوشش (مهدوی‌زادگان، ۱۳۸۶)، نگاهی به یک قاعده و دو استثنا در موضوع حجاب (محلای، ۱۳۸۶)، بررسی لزوم و حدود حجاب در فقه اهل تسنن (فاضل، ۱۳۸۶)، عدم ممنوعیت حجاب اسلامی از منظر حقوق بین‌الملل اقلیت‌ها (میرمحمدی، ۱۳۸۶)، بازنگرشی درون دینی به حجاب (خلفی، ۱۳۸۶)، حجاب، نیاز اجتماعی زنان (بهداروند، ۱۳۸۶)، تجدد و کشف حجاب (مزینانی، ۱۳۸۶)، اجرای طرح استعماری کشف حجاب به دست رضاخان (احمدی، ۱۳۸۶) اشاره کرد.

جامعه آماری و نمونه آماری

جامعه آماری این پژوهش، کلیه زنان و کلیه دختران دانشجو در مقطع کارشناسی سال ترم دوم به بعد دانشگاه تهران می‌باشند که از بین آنها تعداد ۱۶۰ دختر دانشجو (۸۰ دختر دانشجو باحجاب کامل (چادری) و ۸۰ دختر دانشجو باحجاب نسبی به صورت تصادفی انتخاب شدند.

جدول ۱. توصیف آماری متغیر عزت نفس در نمونه مورد مطالعه

حجاب کامل - حجاب نسبی	N	میانگین	انحراف معیار	میانگین خطای استاندارد
باحجاب	۸۰	۳۳/۳۲	۵/۹۲	۰/۶۶
بدحجاب	۸۰	۳۱/۳۲	۲/۸۹	۰/۴۲

جدول ۲. آزمون t گروه‌های مستقل برای متغیر عزت نفس

آزمون t برای برابری میانگین‌ها		آزمون لون		F معناداری		تفاوت خطای استاندارد	
تفاوت میانگین	معناداری (دوسویه)	درجه آزادی	t	معناداری	F	فرض برابری واریانس‌ها	تفاوت خطای استاندارد
۰/۸۵	۲/۱۵	۱۰۱	۱۵۸	۲/۵۲	۰/۰۰۳	۸/۸۵	۰/۸۵
۰/۸۵	۲/۱۵	۰/۰۱	۱۵۱/۵۱۴	۲/۵۲		نابرابری واریانس‌ها	۰/۸۵

جدول ۳. توصیف آماری متغیر پیشرفت تحصیلی در نمونه مورد مطالعه

میانگین	انحراف معیار	میانگین خطای استاندارد	N	حجاب کامل - حجاب نسبی	پیشرفت تحصیلی
۱۶/۷۷	۲/۵۲	۰/۲۸۱	۸۰	باحجاب	
۱۶/۶۵	۲/۶۰	۰/۲۹۰	۸۰	بدحجاب	

افراد بدحجاب به دست آوردند.

روش پژوهش

در جدول های ۳ و ۴ ملاحظه می شود که تفاوت میانگین‌های دو گروه حجاب کامل - حجاب نسبی در متغیر پیشرفت تحصیلی معنادار نیست. یعنی نمی توان چنین استدلال کرد که افراد باحجاب نسبی یا افراد بدحجاب، پیشرفت تحصیلی بهتر یا بدتری نسبت به دیگری دارند.

روش این پژوهش توصیفی و از نوع همبستگی است و از تحلیل‌های آماری t و «پیرسون» استفاده شده است. روش‌های همبستگی برای بررسی وجود یا عدم وجود ارتباط معنادار بین دو متغیر مورد استفاده قرار می گیرد. شایان ذکر است زمانی ما از آزمون t استفاده می کنیم که بخواهیم تفاوت معنادار بین میانگین‌های دو گروه را اندازه گیری کنیم و یا اینکه بخواهیم جنسیت را در تحلیل‌های آماری خویش وارد سازیم.

در جدول ۵ وجود یا عدم وجود رابطه معنادار بین دو متغیر عزت نفس و پیشرفت تحصیلی (بدون در نظر گرفتن مقوله حجاب) از طریق آزمون همبستگی «پیرسون» گزارش شده است. علت استفاده از آزمون «پیرسون» آن است که مقیاس بکاررفته برای عزت نفس دارای یک طیف لیکرتی (که از یک بازه بسیار خوب، خوب، متوسط، ضعیف و بسیار ضعیف متغیر برخوردار است) می باشد و برای نمرات پیشرفت تحصیلی نیز از میانگین معدل‌های دانش‌آموزان استفاده شده است. همان طور که می بینیم بین دو متغیر یادشده رابطه مثبت و معناداری وجود دارد؛ یعنی اینکه می توان به این استدلال پرداخت که دو متغیر عزت نفس و پیشرفت تحصیلی هم بسته هستند و افزایش در یکی باعث افزایش در دیگری شود.

وقتی که متغیرهای ما از نوع فاصله‌ای باشد برای ارزیابی رابطه آنها از تحلیل «پیرسون» و اگر یکی از متغیرهای ما رتبه‌ای باشد از تحلیل «اسپیرمن» برای سنجش ارتباط یا عدم ارتباط بین آنها استفاده می کنیم.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

پس از ورود اطلاعات در نرم افزار SPSS، اطلاعات در دو سطح توصیفی و استنباطی تحلیل شدند. نتایج این تحلیل‌ها در جداول ۱ تا ۵ نمایانده شده‌اند. همان‌طور که از این جدول‌ها بر می آید بین دو متغیر پیشرفت تحصیلی و عزت نفس رابطه معنادار و مثبتی وجود دارد.

همانگونه که در جداول بالا مشاهده می شود ارتباط بین عزت نفس و پیشرفت تحصیلی در نمونه مورد مطالعه معنادار است اما این معناداری در متغیر حجاب به طور خاص معنادار نیست.

همان گونه که در جدول های ۱ و ۲ مشاهده می شود تفاوت میانگین‌های دو گروه حجاب کامل - حجاب نسبی در متغیر عزت نفس معنادار است و افراد باحجاب کامل نمره بالاتری نسبت به

جدول ۴. آزمون t گروه‌های مستقل برای متغیر پیشرفت تحصیلی

تفاوت خطای استاندارد	آزمون تی برای برابری میانگین‌ها		آزمون لون			پیشرفت تحصیلی
	تفاوت میانگین	معناداری (دوسویه)	درجه آزادی	t	معناداری	
۰/۳۰۴	۰/۱۲۵	۰/۷۵	۱۵۸	۰/۳۰۹	۰/۵۸۱	فرض برابری واریانس‌ها
۰/۴۰۴	۰/۱۲۵	۰/۷۵	۱۵۷/۸۴۷	۰/۳۰۹		نابرابری واریانس‌ها

جدول ۵. آزمون همبستگی پیرسون بین متغیر عزت نفس و پیشرفت تحصیلی

پیشرفت تحصیلی	عزت نفس	
۰/۶۳۹	۱	همبستگی پیرسون
۰/۰۰۰	۰	معناداری (دوسویه)
۱۶۰	۱۶۰	تعداد
۱	۰/۶۳۹	همبستگی پیرسون
۰	۰/۰۰۰	معناداری (دوسویه)
۱۶۰	۱۶۰	تعداد

نتیجه‌گیری

انجام شده گویای تاثیر شگرف معنویت بر سلامت عمومی و روان می‌باشد و حجاب هم که ابزار حفظ کرامت و حجب و حیای زن می‌باشد و جوهره معنوی دارد متعاقباً بی تاثیر بر سلامت شخصیت و روح انسان نیست و قطعاً نمود بهداشتی دارد. در این تحقیق این تاثیرگذاری به لحاظ عزت نفس و موفقیت تحصیلی به عنوان دو متغیر روانشناختی و آموزشی بررسی شد و نتایج حاصل از اجرای هر دو مقیاس و تحلیل آنها با استفاده از آزمون t و آزمون همبستگی «پیرسون»، رابطه معنادار بالایی را بین متغیرهای حجاب و عزت نفس در دانشجویان دارای حجاب کامل (چادر) و حجاب نسبی نشان داد اما در ارتباط با حجاب و پیشرفت تحصیلی این معناداری چشمگیر نبود. علاوه بر آن، رابطه مثبت و معناداری میان عزت نفس و پیشرفت تحصیلی دانشجویان دختر دانشگاه تهران مشاهده شد.

دانشگاه به واسطه علمی بودنش باید پیام‌هایی متناسب با انگاره‌های خاص خود را تولید و به جامعه عرضه کند. این در حالی است که برخی رفتارها بدون لحاظ جنبه‌های دینی و ملی، حتی از لحاظ آکادمیک نیز نمره قابل قبولی نمی‌گیرند. بنابراین به نظر می‌رسد که برای رفع بسیاری از مسائلی که تحت عنوان مشکلات فرهنگی به دانشگاه نسبت داده می‌شود باید مروری مجدد بر فرهنگ آکادمیک و لوازم و رمزهای خاص آن داشت. یکی از مباحث اساسی که طی دهه اخیر نظر فرهیختگان، متولیان و کارشناسان نظام را به خود معطوف کرده است، مسأله بروز مواردی از «پوشش غیر اسلامی» در جامعه دانشگاهی می‌باشد. نظر به جمعیت ۶۸٪ درصدی بانوان در دانشگاه‌ها، بحث گسترش فرهنگ عفاف و حجاب در ساختار آموزش عالی کشور از اهمیت خاصی برخوردار است. حال باید دید جدای از پایه ارزشی و اخلاقی و همچنین اثر معنوی حجاب بر کرامت و شرافت زن این تاثیر به لحاظ پارامترهای روانشناختی چگونه است. اغلب تحقیقاتی که پیرامون معنویت بر سلامت روان و بهداشت روان

پیشنهادهای راهکارها

۱. ارائه دروسی در دانشگاه‌ها و دبیرستان‌ها با عنوان‌های پرورش عزت نفس

جدول ۴. آزمون t گروه‌های مستقل برای متغیر پیشرفت تحصیلی

آزمون t برای برابری میانگین‌ها			آزمون F			تفاوت خطای استاندارد	تفاوت میانگین	معناداری (دوسویه)	درجه آزادی	t	معناداری	F	تفاوت خطای استاندارد	تفاوت میانگین	معناداری (دوسویه)	درجه آزادی	t	معناداری	F
۰/۴۰۴	۰/۱۲۵	۰/۷۵	۱۵۷/۸۴۷	۰/۳۰۹	۱/۵۹۱														

نابرابری واریانس‌ها

جدول ۵. آزمون همبستگی پیرسون بین متغیر عزت نفس و پیشرفت تحصیلی

پیشرفت تحصیلی		عزت نفس	
۰/۶۳۹	۱	همبستگی پیرسون	
۱۶۰	۱۶۰	عزت نفس	
تعداد		معناداری (دوسویه)	
۰	۰/۰۰۰	معناداری (دوسویه)	
۱	۱	تعداد	

نتیجه‌گیری

انجام شده گویای تاثیر شکرگرم معنویت بر سلامت عمومی و روان می باشد و حجاب هم که ابزار حفظ کرامت و حجب و حیای زن می باشد و جوهره معنوی دارد متعاقبا بی تاثیر بر سلامت شخصیت و روح انسان نیست و قطعاً نمود بهداشتی دارد. در این تحقیق این تاثیرگذاری به لحاظ عزت نفس و موفقیت تحصیلی به عنوان دو متغیر روانشناختی و آموزشی بررسی شد و نتایج حاصل از اجرای هر دو مقیاس و تحلیل آنها با استفاده از آزمون t و آزمون همبستگی «پیرسون»، رابطه معنادار بالایی را بین متغیرهای حجاب و عزت نفس در دانشجویان دارای حجاب کامل (چادر) و حجاب نسبی نشان داد اما در ارتباط با حجاب و پیشرفت تحصیلی این معناداری چشمگیر نبود. علاوه بر آن، رابطه مثبت و معناداری میان عزت نفس و پیشرفت تحصیلی دانشجویان دختر دانشگاه تهران مشاهده شد.

پیشنهادهای و راهکارها

۱. ارائه دروسی در دانشگاه‌ها و دبیرستان‌ها با عنوان‌های

پرورش عزت نفس

دانشگاه به واسطه علمی بودنش باید پیام‌هایی متناسب با انگاره‌های خاص خود را تولید و به جامعه عرضه کند. این در حالی است که برخی رفتارها بدون لحاظ جنبه‌های دینی و ملی، حتی از لحاظ آکادمیک نیز نمره قابل قبولی نمی‌گیرند. بنابراین به نظر می‌رسد که برای رفع بسیاری از مسائلی که تحت عنوان مشکلات فرهنگی به دانشگاه نسبت داده می‌شود باید مروری مجدد بر فرهنگ آکادمیک و لوازم و رمزه‌های خاص آن داشت. یکی از مباحث اساسی که طی دهه اخیر نظر فرهیختگان، متولیان و کارشناسان نظام را به خود معطوف کرده است، مسأله بروز مواردی از «پوشش غیر اسلامی» در جامعه دانشگاهی می‌باشد. نظر به جمعیت ۶۸٪ درصدی بانوان در دانشگاه‌ها، بحث گسترش فرهنگ عفاف و حجاب در ساختار آموزش عالی کشور از اهمیت خاصی برخوردار است. حال باید دید جدای از پایه ارزشی و اخلاقی و همچنین اثر معنوی حجاب بر کرامت و شرافت زن این تاثیر به لحاظ پارامترهای روانشناختی چگونه است. اغلب تحقیقاتی که پیرامون معنویت بر سلامت روان و بهداشت روان

- حسینی، سیده‌مریم. (۱۳۸۴). بررسی قدرت پیش‌بینی‌کنندگی عزت نفس توسط رشد خود، شیوه‌های فرزندپروری و جنسیت در مقطع پیش‌دانشگاهی شهرستان شیراز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، روانشناسی تربیتی، دانشگاه شیراز.

- خلفی، مسلم. (۱۳۸۶). بازنگری درون دینی به حجاب. فصلنامه کتاب زنان، شماره ۳۷، پاییز.

- سبحانی، بهمن، و محمدحسین مدرس موسوی. (۱۳۷۸). بررسی مقایسه‌ای سطح عزت نفس بین دانشجویان رشته های پزشکی، فنی و حقوق دانشگاه تهران. پایان نامه‌دکتری، دانشگاه علوم پزشکی تهران، دانشکده پزشکی.

- طادی، کتابون. (۱۳۷۸). بررسی ارتباط عزت نفس و میزان فراگیری مهارت‌های مراقبت از خود در نوجوانان پسر ۱۱-۱۵ ساله مبتلا به فلج مغزی در مرکز بهزیستی کودکان و نوجوانان استان تهران در سال ۱۳۷۷. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، گروه مدیریت پرستاری اطفال، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.

- فاضل، هادی. (۱۳۸۶). بررسی لزوم و حدود حجاب در فقه اهل تسنن. فصلنامه کتاب زنان، شماره ۳۷، پاییز.

- کاتبی، معودرضا. (۱۳۸۰). بررسی و مقایسه عزت نفس، منبع کنترل، افسردگی و اضطراب بین دانش‌آموزان ناتوان در یادگیری و دانش‌آموزان عادی ۸ تا ۱۱ ساله. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تربیت معلم.

- مجدیان، محمد. (۱۳۸۰). بررسی نگرش مذهبی دانشجویان ورودی به دانشگاه تربیت معلم و رابطه آن با میزان عزت نفس و منبع کنترل در سال تحصیلی ۸۰-۱۳۷۹. پایان‌نامه (کارشناسی ارشد) - دانشگاه تربیت معلم تهران.

- محلاتی، محمدسروش. (۱۳۸۶). نگاهی به یک قاعده و دو استثناء در موضوع حجاب. فصلنامه کتاب زنان، شماره ۳۷، پاییز.

- مزینانی، محمدصادق. (۱۳۸۶). تجدد و کشف حجاب. ماهنامه پیام زن، شماره ۱۹۰، دی.

- مهدوی‌زادگان، داود. (۱۳۸۶). تأملی در چگونگی الزام پوشش. فصلنامه کتاب زنان، شماره ۳۷، پاییز.

- میرمحمدی، مصطفی. (۱۳۸۶). عدم ممنوعیت حجاب اسلامی از منظر حقوق بین‌الملل اقلیت‌ها. فصلنامه کتاب زنان، شماره ۳۷، پاییز.

- نعیمی، ام‌البین. (۱۳۸۳). بررسی رابطه ترس از موفقیت، عزت نفس و انگیزش پیشرفت دانشجویان دانشکده پیراپزشکی ساری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد - دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری.

- هاشمی، سیدحسن. (۱۳۸۶). نقدی بر ماده (۶۳۸ ق.م.ا) در جرم‌انگاری بدحجابی. فصلنامه کتاب زنان، شماره ۳۷، پاییز.

۲. استفاده از الگوهای اسلامی موفق که رابطه بین حجاب و عزت نفس را برای دانشجویان و دانش‌آموزان مفهوم سازی کند.

۳. بررسی ابعاد روان‌شناختی و موارد مربوط به عزت نفس در دانشجویان قبل از ورود به مقاطع تحصیلی و ارائه راهکارهایی جهت بهبود و تقویت عزت نفس آنها در کلاس‌ها

۴. بررسی سایر ابعاد روان‌شناختی و معرفت‌شناختی دانشجویان و ارتباط آن با پیشرفت تحصیلی دانشجویان و دانش‌آموزان

۵. از آنجا که پژوهش‌های افرادی چون حسینی (۱۳۸۲) و کاتبی (۱۳۸۰) به نتایج معنادار میان ابعاد روان‌شناختی و عزت نفس پرداخته اند می‌توان سه متغیر شخصیت، عزت نفس و پیشرفت تحصیلی را همزمان در پژوهش‌ها وارد کرد و در صورت امکان به طراحی یک مدل مسیر پرداخت.

منابع

- احمدی، شیرین. (۱۳۸۶). اجرای طرح استعماری کشف حجاب به دست رضاخان. ماهنامه گلبرگ، شماره ۹۴، دی.

- امینی، شهریار. (۱۳۸۲). بررسی نقش خودکارآمدی، خودتنظیمی و عزت نفس در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان، رشته علوم تجربی شهرستان شهرکرد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم تهران، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، گروه روان‌شناسی.

- بهداروند، محمدمهدی. (۱۳۸۶). حجاب، نیاز اجتماعی زنان. ماهنامه پیام زن، شماره ۱۹۰، دی.

- پورسینا، مجید. (۱۳۸۲). بررسی و مقایسه عزت نفس، افسردگی، و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پسر خانواده‌های طلاق و عادی در مقطع راهنمایی شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته روانشناسی تربیتی، دانشگاه تربیت معلم.

- ترکاشوند، رویا. (۱۳۸۰). بررسی تأثیر گروه درمانی آموزشی بر میزان عزت نفس دختران نوجوان در مقطع مدارس راهنمایی شهرستان دورود. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم پزشکی.